

historiska museum, och Björn Fredlund, tidigare chef för Göteborgs konstmuseum.

Allan T. Nilsons första halva av boken – *Arbete och liv i hamnen* – är till stora delar baserad på knastertorra utredningskommittérapporter och stadsingenjörspromemorier rörande hamnens plats i Göteborgs utveckling. Ändå förstår läsaren snabbt att det här är en passionshistoria. Författaren har ett lika uthålligt som glödande intresse för allt som rör hamnen och varven. Han kan recitera såväl kända röster (Evcrt Taube: ”Väl hör jag vinschars dån och ångsireners hejan och hamrarna som slå mot motorskeppets plåt”) som mindre bekanta (Sven T. Kjellberg: ”Vid dykdalberna utanför sov ett gammalt mastlöst skrov på den möjligen älven”). Han känner minsta kulturnämndsparagraf och planhandläggare, liksom han förmår berätta om sandlossare, prämyggare, lagarbetare och andra mindre bemärkta och sedan länge glömda hamnaktörer.

Kajerna rymde förr en brokig samling arbetskraft hämtad från alla hörn av det tidiga industrisamhället. Här fanns ordningsmän, men också råskinn och dundergubbar av märkliga slag. Bildningslängtan tycks bland de förra ha varit lika osläckbar som brännvinstörsten hos de senare. Hur mycket som är sanning eller sägen i dessa skildringar kan nog inte ens författaren reda ut. Men att det också i Göteborgs hamn funnits en livaktig öknamnstradition står i alla fall klart. Ett fint exempel är ”Husmoderns Guldhjärta”, som en kvinnlig kranförare tilldelades för att hon kämpade så för att behålla jobbet.

Under Allan T. Nilsons strövtåg genom hamnlandskapet får läsaren möta forskare, hamnbyråkrater, museikollegor och författare som sökt koppla grepp på det vidsträckta ämnet. Minst attraktiva är referaten av olika rapporters innehållsförteckningar, roligast är skildringen av arbetarbefolkningens matvanor, där torsk huvuden och stekta kålrötter verkat utgöra basen.

Björn Fredlunds välillustrerade andra halva av boken bär titeln *På älven genom Göteborgs historia*. Det är en genomgång av konstnärskap utmed älven från Kiätell Klasons disciplinerade *stadsplan* (från 1644) till Kent Lindfors *Utloppet III* (1983–85), där staden och hamnen kan spåras i en associativ skrapad, nött och rispad mental karta.

Fredlunds del av boken rymmer mängder av ljuvliga hamnbilder. Särskilt fastnade jag för *Nya Varvet* (1893–95) av en okänd straffånge som under bevakning tilläts måla av Nya Varvets cellfångelse, där den fångslade (och, får vi anta, frihetslängtande) återgivit

fasader med oändliga rader av stängda dörrar. Lika fascinerande är Vera Nilssons *Göteborgs hamn* (1937), där hon med konstnärens självklara tolkningsföreträdare förstorat hamnkranens förare, den som hade att köra monstermaskinerna.

Idag är de gamla industrihamnarna helt överspelade. Hamnkranarna är borta liksom varven och styckegods-båtarna. Vart tog alla varvsgubbar och hamnarbetare vägen? Alla historier, alla hjältar och busar? Kajerna presenteras nu som väldesignade plazor kantade med eleganta waterfrontvåningar, självsäkert speglade sig i älven. Som vore de först på plan. Då känns det tryggt att få slå följe med ett par erfarna museichefer som reflekterar över tidens gång.

Anders Björklund, Stockholm

Den feminina textilen. Makt och mönster.
Birgitta Svensson och Louise Waldén (red.).
Nordiska museets förlag, Stockholm 2005.
218 s., ill. ISBN 917-108-499-1.

”Vi har valt att ge den här antologin titeln *Den feminina textilen* för att fästa uppmärksamheten på de människor som skapat ett textilt kulturarv. Att det textila kulturarvet är så tydligt könskodat som kvinnligt är meningsbärande på flera sätt. Det textila har ingått i ett tvingande genusmönster, men det har också varit en möjlighet till verksamhet och utveckling, till inflytande och makt. Det finns ett stort behov av att skriva in det textilas betydelse i historien – och därmed också de kvinnor som hävdar det textila.”

Så inleder redaktörerna Birgitta Svensson och Louise Waldén *Den feminina textilen. Makt och mönster*, en antologi som i text och bild visar att forskning i det textila handlar om ett rikt materiellt kulturarv, och dessutom om historieskapande och statusförhandlingar. Antologin är en vidare bearbetning av föredragen som hölls under konferensen ”Den feminina textilen” på Nordiska museet 2003. Initiativtagare till konferensen var Birgitta Svensson, och den anordnades som en del av projektet ”Genus på museer”. Antologin innehåller tio artiklar som tillsammans skapar en betydelsemättad bild av det textila fältet, dels som ett etablerat sakområde inom etnologin, dels som ett växande forskningsfält, också i Sverige. Kopplingen mellan det textila och det feminina kan uppfattas som uppenbar på gränsen till självklar och given. Men hur textil och kön vävs samman är i högsta grad en kulturell process och därför

viktig att undersöka och problematisera, som antologin avser att göra.

Som begrepp respektive företeelse ger ordet textil vid handen olika möjligheter. På många sätt kan inblick i det textila liknas vid att öppna en rik ordbok, ett lexikon eller en grammatik. Här finns oändliga möjligheter, otaliga kombinationer och mängder av delar att utforska: studier av textil som kommunikation, produktion och konsumtion för att nämna några. Andra ingångar är studier av mode, där forskare som Barbara Vinken bjuder på fruktbara perspektiv. Vinken menar att vi bör förstå *haute couture* i termer av att de blottlägger köns konstruktion. I *haute couturen* blir i synnerhet femininiteten framvisad som ett slags ”drag”, och därmed har den också nära koppling till transsexualism och transvestism och dess olika praktiker. Vidare bjuder det textila till studier av den klädda kroppen, kroppen som arkitektur men också till studier av särskilda tekniker som sömnad, stickning, virkning eller små broderier och stora tapisserier, som t.ex. den omtalade Pilgrimsfärden från Hammarö till Nidaros. Pilgrimstapeten broderades under 1990-talet av ett tiotal kvinnor i norra Värmland och norska Solør med inspiration hämtad från Bayeaux-tapeten, framställd på 1000-talet av kvinnor från Normandie. Textil kan studeras i egenskap av folkkonst och inom detta fält som livsberättelser. Ett sådant exempel är folkkonstnären Solveig Kristianssons broderade gestaltningar av livet i en by i Småland varifrån hon gör utblickar till det urbana och nationella som konstruktion. Värt att nämna i samband med fokus på kön är broderiet *The Nobel Prize Ceremony*, en närstudie av äldre herrar som iklädda frack, glasögon och med blanka hjässor försjunker i tankar, småpratrar och bläddrar i sina program. Textil är ett ord med många bottnar.

Bokens undertitel *Makt och mönster*, framstår som ett begreppspar som förtydligar antologins problemställning. Medan begreppet makt kan kopplas till könsaspekten har begreppet mönster fler betydelser. Precis som bokens omslag, ett intrikat vitbroderi på långörngott från 1600-talets högreståndsmiljö, innefattar textilier betydelsebärande mönster. Men ordet mönster kan också förstås som något materiellt eller immateriellt som överförs och förvaltas, t.ex. könsrollsmönster eller statusmönster mellan människor och inom grupper. Men det kan också handla om hur det textila förvaltas, bevaras och analyseras, som just hur det textila inom en museiinstitution hanteras i förhållande till andra material. Det textila kan ge inblick i hur kunskap produceras, hierarkiseras och könskodas inom en sådan institution.

Motivet som valts för bokens omslag, syndafallet, kan sägas föra läsaren direkt in i antologins problemställning. Här antyds ett spännande samband mellan textil, kön och religion, som inte följs upp i boken. Några av författarna snuddar vid möjligheten till ett sådant resonemang när de talar om textil som strategi för kvinnor, som en möjlig väg att kringgå kontrollsystem och skapa sig utrymme. Det textila handarbetet kan liknas vid det rytmiska arbetet att sprita ärtor, skala potatis och kratta löv – omgivningen observerar att arbete äger rum men ingen kan kontrollera vad som sker i den arbetande kvinnans tankar. I enlighet med den Lutherska läran kan ingen kvinna anklagas för lättja så länge hennes händer är i arbete: vid vävstolen, lutad över ett handarbete eller vid symaskinen – eller katalogiserande av andra kvinnohänders arbete på ett museum.

Den feminina textilen. Makt och mönster kan sammanfattas som en intressant samling texter som gör nedslag i det textila fältet i Sverige under olika tider. Artiklarna visar hur det textila kan fungera som ett paraply för att utforska relevanta samhällsfrågor och valet av författare för boken representerar olika perspektiv och intressen. I egenskap av forskare, textilerpeter på museer och folkbildare ger författarna smakprov på hur de bidragit till att utforma textil som forsknings- och sakområde i Sverige. Redaktörerna klargör i inledningskapitlet utgångspunkten för sina tankar kring temat den feminina textilen, och understryker ansatsen att hävda det textila och därmed kvinnors historia. Även om det inte sägs explicit framgår det att redaktörerna skriver från skilda utgångspunkter – den ena inifrån hemslöjdsrörelsen och genusforskningen och den andra utifrån ett kulturhistoriskt perspektiv. Antologin består av tre delar. Den första består av fem biografiska artiklar som behandlar de kvinnor som under perioden 1900 till 1950 byggde upp textilsamlingarna vid de kulturhistoriska museerna i Sverige samt de organisationer som var intimt förbundna med dem. Texterna bildar också en skildring av mötet mellan dessa föregångare och deras adepter, författarna själva. Under rubriken ”Varandras ledstjärnor. Om Lilli Zickerman, Elsa Gullberg och Gunnel Hazelius-Berg” skildrar Elisabet Stavenow-Hidemark dels hur organisationen Svensk Hemslöjd tar form och hur smakfostran etableras, dels hur denna Svensk Hemslöjd och dess inflytande på estetiskt omdöme kritiserats och debatteras också utanför Sverige. I artikeln ”Ideologer i olika tider” framställer Sofia Danielson textilt kulturarrivsskapande i flera generationer. Som representanter för den fjärde generationen lyfter Danielson fram Sophie Adlerspar-

res, Stina Rodestams och Anna-Maja Nyléns respektive forskargärningar. Författaren lyfter särskilt fram hur det textila området möjliggjorde kvinnors samarbete över klassgränser. Här framgår på ett förtjänstfullt sätt Anna-Maja Nyléns betydelsefulla roll som forskare och visionär, som aktiv deltagare i ICOM, upprättare av utbytesprogram för textilforskare i Norden och Europa, samt hennes insats för införandet av nya insamlings- och dokumentationsprinciper, där samtida material lyftes fram som framtidens historia.

I boken framträder också ett metodologiskt och teoretiskt skifte. De två första delarna skildrar forskargärningar där extensivt fältarbete, mentorskap, och kumulativt kunskapande ter sig självklart. Elisabet Stavenow-Hidemarks beskrivning av samarbetet med Gunnel Hazelius-Berg och Sofia Danielsons skildring av samarbetet med Anna-Maja Nylén lyfter fram vikten av såväl bred som djuplodande kunskap inom det textila. Men framför allt hyllas kunskapsprocessen i sig. Betydelsen av samarbete mellan olika generationers forskare förtydligas i Ingrid Bergmans artikel "Textilier i rörelse" och Janken Myrdals "Med anledning av en käpp". Artiklarna kan läsas som initierade skildringar av hur materialkännedom odlas inom ramen för en museiinstitution. Men främst belyses en generation mentorers förmåga att genom sin yrkesskicklighet odla nyfikenheten och forskarglädjen hos sina adepter, ett arv som Bergman och Myrdal skickligt förvaltar, nu på universitetet.

De återstående bidragen företräder en ny generation forskare inom det textila området i Sverige. De härör från fem doktoranders pågående arbeten i etnologi, textilvetenskap, konstvetenskap och historia, några av dem samlade inom ramen för Nordiska museets forskarskola.

Pernilla Rasmussen, intendent vid Borås museum och doktorand i textilvetenskap, behandlar arbetsdelningen mellan könen inom det textila området i Sverige, en artikel som skickligt balanserar mellan materialkännedom och analytisk skärpa. Anneli Palmsköld skriver om hängkläden, broderade interiörtextilier som användes framför allt i 1800-talets allmogemiljöer. Hennes bidrag nyanserar begreppen folk och folkkonst och visar att textil folkkonst framför allt handlar om kvinnors arbete i en historisk kontext. Catarina Lundström, numera disputerad, beskriver konstruktionen av nationaldräkten, där det nationella kan sägas artikulera en borgerlig identitet och där dräkten var ett särskilt kvinnligt projekt. Marianne Larsson, intendent vid Postmuseum och doktorand

i etnologi, behandlar i sin individnära analys av den kvinnliga postuniformen synen på den kvinnliga kroppen och kvinnors inträde i yrkeslivet i Sverige på 1960-talet. Johanna Rosenqvist, doktorand i konstvetenskap, lyfter fram hemslöjden som en av flera feministiska strategier, så som den uttrycks i tidskriften *Hemslöjden* på 1990-talet. Utifrån jämförelser med konstnären Malin Arnells broderier och via nedslag i hemslöjdens historia menar Rosenqvist att organisationen historiskt sett ökat kvinnors deltagande i det offentliga samhället.

Den röda tråden som håller samman artiklarna i antologin är en stark fokusering på folkkonst och hemslöjd. Dessvärre tydliggörs inte valet av en sådan fokusering i antologin. Kanske är dominansen av folkkonst och hemslöjd i antologins artiklar en effekt av hur makt och mönster reproduceras på de kulturhistoriska museerna även idag? Kanske är det en effekt av att ansvarsfördelningen inom området textil ibland går tillbaka till tiden för de kulturhistoriska museernas grundande – i vissa fall till en organisation som bygger på de fyra stånden. Vid Nordiska museet hör folkdräkt och textil folkkonst till allmogevadningen, medan modedräkt lyder under borgerlig dräkt. En sådan uppdelning bekräftas i omslaget respektive för- och efterlaga till *Den feminina textilen. Makt och mönster*. Omslaget representerar ett vitbroderi hämtat från den borgerliga sfären medan det färgsprakande yllebroderiet som representeras i för- och efterlagan tillhör allmogesamlingarna. Uppdelningen mellan föremål och företeelser i allmoge respektive borgerlig sfär, som kom till stånd när museets grundades 1872, skapade en begreppsmässig problematik där modedräkt och folkdräkt skildes åt, trots att båda handlar om textil och den klädda kroppen. En sådan uppdelning reser också frågor om mångfald som komplicerar den diskursiva kopplingen mellan kön och makt. Charlotte Hyltén-Cavallius bidrag till konferensen Den feminina textilen 2003 behandlade förhandlingar om estetik i gränssnittet mellan inhemsk och internationell slöjd, ett fruktbart perspektiv som tyvärr inte inkluderats i antologin, men som finns publicerat på annat håll.

Vid jämförelse med de första artiklarna om pionjörerna inom den textila forskar- och museisektorn vittnar doktorandernas bidrag om ett tillstånd där yngre forskare med textila intressen framstår som mer isolerade än sina föregångare. Tillsammans framstår därför artiklarna, som vill belysa makt och mönster inom det textila området i Sverige, också som ett exempel på rådande struktur inom varje tidsepok. Hur artikelförfattarna förhåller sig till sina respektive projekt och sina respektive

platser i forskarsamhället kan ses som en artikulering av en statusförändring framför allt på museerna, där det textila området kringskurits på resurser med minskad kunskapstillväxt som följd. Den feminina textilen kan ses som ett uppriktigt försök att på flera sätt synliggöra effekterna av dessa överindividuella processer. Mycket värdefullt är att flera av frontfigurerna inom dräkt- och textilområdet lyfts fram, och att nya projekt belyses. De kunskapsteoretiska skillnader som skymtar fram i redaktörernas inledning och som ramar in artiklarna kunde med fördel ha gjorts mer explicita. Implicit visar texterna att kampen om makt och mönster kring det textila i högsta grad förs även inom forskningsfältet.

Lizette Gradén, Stockholm

Nu gör vi jul igen. Charlotte Hagström, Marlene Hugoson & Annika Nordström (red.). Institutet för språk och folkminnen, Göteborg i samarbete med Folklivsarkivet, Lund 2006. 237 s., ill. ISBN 10:91-7229-035-8.

Den 21 december 1946, alltså för 60 år sedan, publicerade jag i tidningen *Norra Skåne* min första artikel. Den hade rubriken "Julen i gammal nordskånsk bonde-tradition". Jag hade då nyligen kommit i kontakt med ämnet folklivsforskning och läst Martin P:n Nilssons *Årets folkliga fester* och Hilding Celanders *Nordisk jul*. Men jag hade även börjat göra egna uppteckningar i hembygden. Julen hade väckt mitt intresse men det är karakteristiskt att både hos de etablerade forskarna och hos den unge studenten var det jultraditionerna i det gamla bondesamhället som stod i fokus.

Det har firats många jular sedan dess. En följande etnologgeneration hade inte mycket till övers för jultraditionerna, men till min glädje publicerar nu en ännu yngre generation etnologer till julen 2006 en innehållsrik bok med den fyndiga titeln *Nu gör vi jul igen*. Den handlar om hur dagens människor skapar och omskapar julen i vårt mångkulturella samhälle. Gammal bonde-tradition finns visserligen i flera fall med i botten, men det är det nutida julfirandet som boken handlar om. Vad bättre är: den är inte resultatet av ett individuellt projekt utan en samproduktion mellan etnologer i hela landet. Författarlistan omfattar inte mindre än 40 namn, låt vara att några bara fått utrymme för små apitretare mellan de större artiklarna. Därtill kommer alla fotografierna som bidragit med den viktiga bildokumentationen. De olika folkminnesarkiven och museerna i landet har

genom projektet berikats med ett omfattande kvalitativt material. I boken får vi smakprov med olika infallsvinklar. Sverige bildar den geografiska ramen, men den svenska forskningen står i nära förbindelse med den som omhuldas av den nybildade SIEF-kommissionen *The Ritual Year*, som f.ö. höll sin andra konferens i Göteborg i somras.

Utmärkande för julen är att vi alla måste förhålla oss till den. Julen tränger sig på oss inte bara ideologiskt och kalendärt utan också materiellt och medialt.

Den rent materiella sidan i form av mat och dryck, julklappar och juldekorationer får sitt beskärda utrymme i boken, men åtskilliga författare reflekterar också över julens budskap och människors skilda inställning till och upplevelser av julen. Som en slags typbilder för "den riktiga julen" hänvisar några författare både till Astrid Lindgrens julkalas i Bullerbyn och Ingmar Bergmans film *Fanny och Alexander*. Dessförinnan har jag en känsla av att det var julkorten, framförligt av Jenny Nyström, liksom jultidningarna som gav oss våra föreställningar om "den riktiga julen". I många avseenden var och har föreställningen om julen således fiktiv bakgrund. I verkligheten är den inte så lite arkaiserande. Vi griper tillbaka på annars bortlagda maträtter som lut-fisk, långkok, fetare mat än vanligt o.s.v. Men samtidigt är "all tradition förändring" för att citera en känd utställning i Kulturhuset i Stockholm för några år sedan.

Det bestående intrycket av boken *Nu gör vi jul igen* är att våra dagars jul är en mix av gammalt och nytt, inhemskt och inlånat. Den nutida julen präglas av den ökade migrationen men också av den tekniska utvecklingen som gjort högtiden allt ljusare, och givit oss nya kommunikationsmedel och inte minst bilder genom teven. Nyheter blir snart traditioner, t.ex. Kalle Anka, som introducerades först 1960, ses nu av 80% av landets befolkning.

När man och hustru kom från samma bygd delade de den kulturella koden och hade också samma uppfattning om hur julen skulle gestaltas i det gemensamma hemmet. När många makar och sambor i våra dagar har sina rötter i skilda landsdelar, men ofta också kommer från olika länder kanske med skilda konfessioner blir julen en kompromiss. I Skåne åt man brunkål och i Halland grönkål, men i nordvästra Skåne hade man båda sorterna på julf bordet. Av invandrarna kanske julen firas jämsides med andra högtidsdagar under årsloppet. I nästa generation ökar acceptansen för den svenska julen.

Det säger sig självt att det inte går att referera eller ens nämna alla de enskilda författarna i en bok av denna